

strokovni članek
prejeto: 2001-03-10

UDK 94(100)(497.5-14) "1941/45"

ANTIFAŠISTIČKI ORUŽANI RAT NA BUZEŠTINI (1941-1945)

Božo JAKOVLJEVIĆ
HR-52420 Buzet, A. Cerovca 1

IZVLEČEK

Druga svetovna vojna (1941-1945) na Buzetskem je bila vojna proti fašizmu, za hrvaško prebivalstvo pa tudi vojna za narodno osvoboditev. Organizacija odpora se je začela že leta 1941, po kapitulaciji vojske Kraljevine Italije septembra 1943 pa je bilo življenje vse do konca vojne na večjem delu Buzetskega organizirano za oboroženi boj in združenje Istre s Hrvaško.

Ključne besede: Buzet, fašizem, antifašizem, narodno-osvobodilni odbori, narodna osvoboditev, druga svetovna vojna

ANTIFASCIST ARMED STRUGGLE IN THE BUZET AREA (1941-1945)

ABSTRACT

World War II (1941-1945) in the Buzet area was a war against fascism and, as far as the Croatian population is concerned, a national liberation war. Organisation of the resistance began already in 1941, while after the capitulation of the Kingdom of Italy in September 1943 the life in the greater part of the Buzet areas was organised for an armed struggle as well as Istra joining Croatia.

Key words: Buzet, fascism, antifascism, national liberation committees, national liberation, World War II

Bužeština

Bužeština se nalazi u sjevernom dijelu hrvatske Istre, a njezina površina podudara s površinom Grada Buzeta. Na 165 km² živi 6200 stanovnika, a manji dijelovi Grada Buzeta su: Bužeština u užem smislu, Roština, Humština, Sovinjština, Vrhuvština, Račiština.

Od 1869. g. tadašnjoj Buzetskoj općini pripadao je i dio Buzetske Ćićarije a koji dio od 1993. g. predstavlja posebnu općinu Lanišće. Uzimajući u obzir sastav i oblike tla, visinske podatke i gravitaciju prema gradu Buzetu općina je imala dva izrazito različita prirodna dijela, mikroregije, i to flišnu Bužeštinu uz rijeku Mirnu i kraški dio ili Buzetski dio planine Ćićarije. Prema statističkim podacima 1981. g. općina je imala 346 m² i 7342 stanovnika. Flišna Bužeština kao i kraški dio granice sa Slovenijom.

Pokušaj suradnje s ustanicama iz Slovenije

Pripremanje za antifašistički oružani rat na Bužeštini i borba za sjedinjenje s maticom domovinom Hrvatskom počinje na buzetskom području već 1941. g. Buzetski kras, buzetska Ćićarija je u blizini granice Kra-

ljevine Italije i Jugoslavije. Na tom najsjevernijem dijelu Istre rodoljubi prelaze granicu Kastavštine i donose tisak.

Na Bužeštini prvi susreti i suradnja s oslobodilačkim pokretom dolaze iz Trsta. Sredinom lipnja 1941. g. Oskar Kovačić, član CK KP Slovenije zajedno s omladincem Ernestom Arbanasom dolazi u Podrebar nedaleko Buzeta pa otud u Sv Ivan Dol radi pronalaženja povjerenika suradnika na dizanju ustanka. Studenti Antun Prodan i Ivan Cerovac i njihovi roditelji, te Slavomir Cerovac prvi su se povezali s oslobodilačkim pokretom iz Trsta i Slovenije. Zbog provale ove organizacije u Trstu, uhićen je Oskar Kovačić i neki suradnici s Bužeštine, a veza sa Slovenijom je prekinuta (Jakovljević, 1978).

Povratak emigranata u Istru

Ljeti 1942. g. u Istru se vraćaju emigranti iz ostalih okupiranih krajeva propale i rascjepkane Kraljevine Jugoslavije. Tako se 28. kolovoza 1942. g. na Bužeštinu vraća Antun Cerovac (Tonić), koji nedaleko rodnog sela, Velog Mluna u jednoj pećini osniva svoju bazu punkt 02, prvu na Bužeštini (Jakovljević, 1978). Cerovac je tražio povjerljive ljude u srednjoj Istri, pa već prije kapitulacije Italije organizira omladince za borbe u Istarskoj četi. U mnogim selima osnovao je NOO (Narodno-oslobodilačke odbore) a u nekim selima našao je samo povjerenike. Dana 10. prosinca 1942. g. punkt 02 opkolilo je nekoliko stotina vojnika, policajaca i karabinjera pokušavajući uhvatiti Antuna Cerovca i uništiti punkt. Cerovcu je uspjelo pobjeći na Kras i nedaleko Brgudca naći se s partizanima. Punkt 02 premješten je na područje Vrhuvštine mijenjajući mjesto boravka, a najduže se je zadržao nedaleko sela Juradi gdje je dočekao kapitulaciju talijanske vojske. U podignutom šatoru moglo se zadržavati 7-8 boraca. Punkt je imao i radiostanicu.

Prva istarska partizanska četa

Sredinom kolovoza 1942. formirana je kraj Gerova u Gorskom kotaru Prva istarska partizanska četa. Za komandira čete postavljen je Antun Raspor Španjolac, a za političkog komesara Augustin Vivoda, rodnom iz Velog Mluna. Krajem kolovoza Štab V operativne zone uputio je Prvu istarsku partizansku četnu na Planik. U planinama Istre četa djeluje od kraja kolovoza do početka prosinca 1942. g. Pored svojih akcija, njezin se rad uglavnom svodi na širenje NOP-a po cijeloj Istri, na stvaranje NOO-a, uključivanje boraca u NOV i POJ, sakupljanje hrane i prebacivanje preko punktova-stanica za Gorski kotar. Ta je četa kod Brgudca formirala glavni punkt-stanica preko koje se održavala veza s ostalim stanicama po Istri (Jakovljević, 1978).

Sl./Foto 1: Anton Cerovac-Tonić.

Raspadanje kraljevsko - fašističkog režima

Kapitulacijom talijanske vojske, 8. rujna 1943. g. gotovo je sav narod općine Buzet sudjelovao u razoružanju neprijateljskih vojnika.

Razoružanje garnizona i objekata u kojima su se nalazile neprijateljske posade, trajalo je nekoliko dana.

Antun Cerovac, koji se je 8. rujna navečer našao u Čiritežu, opisuje događaje tih dana (Cerovac, 1971). U Čiritežu je Cerovac saznao za kapitulaciju talijanske vojske. Trebalo je što prije razoružati talijansku vojsku jer je postojala opasnost da provale Nijemci pa bi oružje moglo pasti njima u ruke, a moglo bi se dogoditi da se neke fašistički orijentirane formacije priključe Nijemcima.

Organizirajući i pripremajući buzetski narod na ustanak, Cerovac je 9. rujna poslao pismo u Centar pokreta koji se je nalazio na području kotara Motovun. U pismu je tražio da se ljudi kotara Motovuna i okolice Buzeta pripreme za akciju. Valjalo se prema mogućnostima naoružati, bar lovačkim puškama i razoružati koju manju neprijateljsku posadu, kao karabinjersku stanicu u Sovinjaku, a zatim sa svih strana krenuti prema Buzetu. Tada je u Buzetu moglo biti oko 1000 dobro naoružanih talijanskih vojnika, karabinjera i milicije koji se nisu namjeravali predati.

Omladinci i žene iz Čiriteža poslani su u sva sela Roščine da se obavijeste o događajima i da se svi okupe u Čiritežu. Radi održavanja veze i dogovora o daljnjoj akciji upućen je kurir u Brgudac, na punkt 01.

Pripremajući se za razoružanje talijanskih alpinaca na željezničkoj stanici Roč i garnizona u Roču stigla je s Krasa vijest da karabinjeri u Lanišću potpomognuti vojnicima iz Lupoglava pružaju otpor. Cerovac je na zadržanom automobilu vlasnika Timeusa, bivšeg fašiste iz Buzeta zajedno s Forcom kroz Roč pa kroz Lupoglav pun talijanskih vojnika pošao u Semiće. Otud je Forcu s vozačem, vlasnikom automobila vratio u Čiritež, a Cerovac se uputio u Brgudac. Toga dana u Čiritež je upala jedinica neprijateljskih vojnika, vjerojatno s namjerom da zastraši i rastjera okupljene ljude.

Te večeri, 9. rujna u Brgudac se je vratio Antun Rašpor s ljudima i oružjem koje je u borbi oduzeto razoružanim karabinjerima u Lanišću.

Antuna Rašpora i Brgučane Laniščani su s darovima dočekali na ulazu u selo, na Kolu. Zajedno s došljacima ušli su u selo i na Placu razoružali karabinjere i započeli slavlje. Usred slavlja koje je nalikovalo na svatove naišao je iz Lupoglava kamion pun vojnika kao pomoć garnizonu alpinaca. Poslije mitraljeskog rafala iz kamiona prekinuta je gozba pa su se Laniščani pripremili za obranu. Pojavom kamiona počeli su i Laniščani pucati, pa su došljaci iz Lupoglava okrenuli kamion i vratili se otkud su i došli. Ovaj događaj, kao prvo razoružanje talijanskih vojnika godinama se slavio kao Dan općine Buzet.

Sl. 2: Selca, crkva.

Foto 2: Chiesa a Selsa.

U Brgudcu su se formirale dvije grupe narodne vojske koja se je stalno povećavala prilaženjem stanovnika Krasa. Iste noći jedna je grupa pod zapovjedništvom Rašpora krenula na razoružanje garnizona u Lupoglavu, a druga grupa Krašana pod rukovodstvom Cerovca pošla prema stanici Roč i Roču. Ovoj drugoj grupi trebali su se pridružiti i stanovnici Sluma i Račje Vasi i još nekih kraških sela koji su razoružavali garnizon, čuvere vodovoda i fašističku miliciju koja je bila nedaleko Sluma.

Cerovac je sa svojom grupom stigao u Nuglu oko 11 sati. Plan da se iste noći napadnu željeznička stanica Roč i Roč morao se odgoditi. Cerovac je morao u Slum jer se nije predala posada kod protuavionskog topa.

Kada se je grupa partizana približavala barakama u kojoj su živjeli fašisti protuavionske posade, našli su samo nešto oružja i opreme i dva slijepca koje su fašisti koristili kod osluškivanja aviona. Svećenik Šime Milanović je slijepce odveo u Buzet s porukom da su vojnici kukavički pobjegli a ostavili nemoćne i slijepce ljude.

Povratkom u Nuglu sastavljen je plan da se ujutro 10. rujna napadne željeznička stanica Roč i Roč. U opkoljeni garnizon željezničke stanice upućena je jedna omladinka s pozivom na predaju. Ista je omladinka donijela negativan odgovor pa se spremao oružani napad.

Poslije naizmjenične mitraljeske vatre koja je trajala oko 20 minuta predala se posada na željezničkoj stanici, a po zapovjedniku toga garnizona Cerovac je poslao poziv na pregovore zapovjedniku garnizona Roč. Kako je trebalo donijeti odluka, a odgovora nije bilo do kasno poslije podne, pa su u Roču započeli novi pregovori. Uvjeti zapovjednika posade bili su da se navečer izvede lažni napad u kojem će se posada tobože braniti pa zatim će se i predati pod uvjetima koje su tražili partizani. Zbog glavnog plana da napadne Buzet Cerovac nije htio prihvatiti rizik da silom

O.K.K.P.S. Bz. kinn. S.L. Hatos
Polaroj 23 Sept. 1943.

Porifam. P.K.

Dragi Tot. Primors!!!

Sporočim ti takle:

Da v nosem O.K. gre vse uredu do časa
kudavo. vse stoji na tem Polaraju in se
hrobro pripravljajo na formac. Partizavsko, in
v mas tudi Toljostih nekaj živih objektov.

Torej javim da na 20. Septembra mesca 43
sem bil poslan na Hrvoško komando v Buzet
katero me je poslal Tot. Tonic Cerovac O.K.
Hrvoške Jatare on mi je predlagal, da imajo
zapoved da se sverimo skupaj Slovenci in Hrvat
Jatareki, in potem se postavi v Val Chovrac,
Štab 2. bat. I. Jatareke brigade, tam je komand-
ant, nekaj Tot. Cerovac, in on me je vstavlil
da. Ker moje O.K.raje je se sibtka, da naj si
ustavim, nekaj Narodne Zaveze, ostalo pa
da postam v Buzetu, in da me zelo radi v
Polaraju. Obvisovalne službe, in druge stvari
ker imamo O.K.raje I.K. Testa, in Ker se postavi
v novo O.K.raje, Hrvoški komando.

Torej do časa gre uredu se formirajo Partizani na
čih prsti. Jatare in Tratu. novini. po Jatare. Ker
velikam stvarilo se v jatarejo v Partizavce in
tudi pri nas. Rele se razvijajo, in upam da hudo
doyeli mo' soshček.

Torej kakor je Jabil Tot. Vidko 3 Sept. 1943.

bratjovi adhod. fetem sem ostal sam, in na
9 sept. 43. pa je prišel Tot. D. ro. pa je bil tukaj
samo do 12 sept. 1943. in v agronomnem delu
sem sam ostal, pa sez veliko smuko pa
do časa redim uredu delu. v nosem O.K.raje
in kakor sem prvo omenil da smo se sedin
ili sez Hrvoškimi Partizanci, seveda, nisem
vedel kam armit. Ker sem ostal 9 dni brez
zvere. in karkacim delu, dragi Tonic Dajim
odgovorit če sem prav napisal ali ne. Zelim
odgovora sem prij. od. P.K.,

Štoviarskim Poslovom

S.F.S.N.

23-9-43, 32

Sl. 3: Pismo Ivana Caha – Iskre P.K. KPS za Primorsko.
Foto 3: Lettera di Ivan Cah – Iskra al C.R. del PCS per la Primorska.

razoruža znatno brojnijeg i bolje naoružanog protivnika pa je pristao na ovakav način predaje. Partizani su se sada dobro naoružali za realizaciju glavnog plana, razoružanje garnizona u Buzetu.

Dan poslije oslobođenja Roča, 11. rujna partizani su krenuli na razoružanje Buzeta. Komanda partizanskih jedinica na čelu s Cerovcem nalazila se u Selcima kod crkve Sv. Jelene. Kuririma su pozvani sposobni za borbu.

U blizini crkvice rano ujutro 11. rujna našlo se mnogo stanovnika iz sela okolice Buzeta. Tu je napravljen i raspored opkoljavanja grada. Zaposjednuti su svi vrhovi i padine okolnih brežuljaka. Dvije žene koje su se dobrovoljno javile ponijele su pismeni partizanski ultimatum u Buzet. Cerovac je tražio bezuslovnu predaju. Sat vremena kasnije iz Buzeta je stigao jedan mali kamion s tri oficira. Odgovor zapovjednika iz Buzeta je glasio da će predati sve oružje samo da se ostavi naoružanje za jednu četu da bi se s tim oružjem vojnici mogli probiti kroz njemačke redove. Cerovac se s jednim svojim pratiocem uputio u Buzet.

Prema sjećanju Nikole Černehe, Cerovac je iz Selca na Fontanu stigao oko 10,30 sati. Tu je već bilo mnoštvo svijeta koji su došli iz zapadnih i južnih dijelova Buzeštine. Partizanski je zapovjednik pošao u Buzet na

pregovore i otuda se na Fontanu vratio oko 12 sati. Poslije pristanka komadanta buzetskog garnizona da se bezuslovno preda pozvani je narod raspoređen oko Buzeta da dođe u Buzet i sudjeluje u razoružanju. Na Fontani je Cerovac održao govor kazavši da se je talijanski garnizon predao, ali da se treba čuvati neželjenih ispada. Naredio je Nikoli Černeha da organizira preuzimanje oružja i opreme. Na Mostu je čekala veća grupa muškaraca koju je Černeha postrojio i s ljudima stigao na šetalište Lopar. Preuzimanjem oružja i opreme novi su borci vojničkim korakom preko Fontane pošli na Selca, gdje su večerali. Sutradan, ta nova partizanska jedinica uputila se preko Čiriteža u Nuglu.

Na nekoliko malih kamiona Cerovac je s 20 boraca pošao na razoružanje neprijateljskih posada u Livade i Gradinje. Vojarna u Gradinjama bila je već napuštena, a u njoj su partizani našli mnogo oružja, odjeće, pokrivača i druge robe. U Livadama su partizani zaplijenili dva vojna kamiona pa su na njima prevezli oružje i ostalu robu preko Buzeta u Selca.

Zbor pred školom

U tim danima općeg slavlja, 12. rujna održan je pred

Sl. 4: Sv. Martin.
Foto 4: San Martino di Pinguente.

buzetskom školom veličanstveni zbor. Taj skup je početak narodnog ustanka Buzeštine. Na skupu je pred 4000 ljudi govorio Ante Cerovac. Obraćajući se okupljenom narodu Cerovac je govorio o prošlosti i patnjama Istrana koji su preživjeli sve nedaće koje im je fašizam nanosio. Da bi se borba mogla nastaviti, bila je potrebna materijalna pomoć za narodnu vojsku. Već nakon govora javljali su se prisutni da će u hrani dati priloge za borbu. Prva se javila Antonija Marinac, vlasnica kuće nedaleko škole (Jakovljević, 1978).

Partizanska komanda iz Čiriteža 13. rujna premještena je u selo Sv. Martin koji postaje središte za mobilizaciju.

Hrvatsko-slovenski odred za Istru

Od naoružanih boraca, već u prvoj polovici rujna, osnovan je Hrvatsko-slovenski odred za Istru.

U Štab Odreda ušli su: zapovjednik Viktor Dobrila, borac I. proleterske brigade, zamjenik zapovjednika Ivan Motika, poručnik jugoslavenske vojske i komandir 3. čete kastavske, politički komesar Silvio Milenić (Lovro), član OK KPH HP, zamjenik komesara Franjo Segulin (Boro), sekretar OK Brkini Slov. Istra, I. operativni oficir Josip Matas (Andrić) i II. operativni časnik Franjo Jurišević.

O ovom odredu Okružni komitet KPS, Brkinska Istra,

poručuje da imaju ljudi za približno 3 bataljona, da je ista situacija i u Istri (misli se na hrvatski dio), pa su zato odlučili da djeluju zajedno i da formiraju jedan odred koji je brojao više tisuća ljudi. Od ljudi koji su se tada nalazili u Odredu moglo se formirati 10 bataljona, i to dobro naoružanih, sa svim teškim i lakim oružjem. Oni bi vodili akcije u Istri i oslobodili je. Predviđalo se također da će se broj boraca popeti na 10.000, a moglo se formirati više brigada i povezati ih u diviziju (Jakovljević, 1978).

U izvještaju Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje i PK KPS za Primorsko, Hrvatsko-slovenski odred poručuje 15. rujna 1943. da treba vodstvo za formiranje 10 bataljona, te traži komandire i komadante bataljona i političke komesare. U obzir dolaze iskusni borci, članovi Partije, pa makar bili i obični borci.

Sv. Martin rujna 1943.

Sv. Martin, mjesto samo kilometar udaljeno od Buzeta, postalo je centar za okupljanje i obuku novih partizanskih jedinica. Sjedište se nalazilo u zgradi "Društva", u kojoj je bila i kuhinja za prehranu boraca i zapovjedništvo. Pomoćnik zapovjedniku Anti Cerovcu, naročito u vojnim pitanjima, bio je Mirko Brnčić iz Zameta, zvan Skojevac. Ovdje je vršen raspored boraca u jedinice ili na položaj na samoj Buzeštini. Na nekoliko

punktova nalazile su se straže koje su štatile prilaz Buzetu. Takvi su punktovi bili na Goričici, kod Kamenih vrata, prema Koprui i još nekim mjestima.

Obučavanje boraca bilo je vrlo kratko – jedva jedan dan. Tako Albino Krota, borac 2. istarske brigade, priča da je samo jedan dan upoznao nepoznati mu puškomitraljez i da je zatim odmah krenuo prema Koprui. Do zapovjednog kadra dolazilo se i tako da su borci ispitivani koje su dužnosti obavljali u talijanskoj vojsci.

Nekoliko dana prije njemačke ofenzive, u selo je došla grupa boraca Ličana. Moglo ih je biti 27. Sutradan su se preselili u Sv. Ivan. U Istru su došli da bi preuzeli komandna mjesta u 2. istarskoj brigadi.

Da se ova vojna uloga Sv. Martina mogla uspješno provoditi, naročito su zaslužne žene. Osobito je bila aktivna omladina. Radove je organizirao narodno-oslobodilački odbor, a u kuhinji i krojačnici radile su pretežno omladinke. Od kuće se donosilo posude, ali i hrana. I kruh se pekao po kućama. Bila je jesen pa je hrane bilo dovoljno. Osim boraca, tu su dobivali obroke i razoružani talijanski vojnici koji su poslije kapitulacije Italije odlazili kućama.

U zgradi južnije od trga, na kojem su se borci obučavali i okupljali, radila je krojačnica. Na dva stroja šivale su se kape, s petokrakom zvijezdom. Za nove jedinice šivene su i zastave. U nekoliko zgrada nalazila su se skladišta municije: u Škorcariji na jugoistoku sela i u zgradi tzv. Kapićevoj kortini, vlasništvu obitelji Maršić.

Novoosnovane jedinice imale su jedan veći top (105 mm), dva manja topa (45 mm), jedna oklopna kola, jedan mali tenk i nekoliko kamiona. Odmah je osnovana auto-četa i organizirana je auto-radionica.

Naoružani su borci odmah odlazili na položaje prema Koprui i Bujama. Odlazili su kamionima i pješice. S osnovanim vodovima i četama otpremljeni su i topovi koji su u borbama kod Koprui bili upotrebljeni.

Partizani su svoje ustanove rasporedili u okolici Buzeta. Iznad Fontane, na Goričici nalazila se komanda mjesta Buzeta. Uz komandira Nikolu Černeha bio je njegov zamjenik Antun Prodan, danas liječnik u Puli i Josip Fabijančić s Mosta. Komanda je organizirala prehranu, obavljala je funkciju narodne vlasti, upoznavala narod sa zbivanjima i organizirala javnu sigurnost i čuvanje zatvorenika koji su dopremljeni u Buzet poslije oslobođenja Koprui. U kući Krbavčića-Šumića, bio je centar za vezu kojim je rukovodio Josip Greblo. Ovamo bi telefonom stizale poruke koje bi do odredišta prenosili kuriri (Jakovljević, 1978).

U školi i jednoj susjednoj stambenoj zgradi smještena je bolnica u kojoj su liječeni borci, stanovnici okolnih mjesta pa i jedan ranjeni zarobljeni njemački vojnik.

Buzet je izabran za sjedište 2. istarske partizanske brigade koja je djelovala na prostoru sjeverne, sjeverozapadne i zapadne Istre. Brigada je osnovana 24.

rujna, a sjedište komande bilo je u Sv. Ivanu. U Vodovodu, koji je funkcionirao normalno, nalazila se i radionica za potrebe narodne vojske.

Vjekoslav Vivoda iz Franečića bio je vozač automobila zapovjednika Ante Cerovca. S njim je obilazio sela radi pozivanja da se ljudi jave u Sv. Martin na mobilizaciju.

Partizani su tada imali 9 teških, nekoliko lakših kamiona i nekoliko osobnih automobila. Benzina je ostalo od talijanske vojske, a bilo ga je i u privatnim trgovačkim crpkama. U Račicama kraj Podgrada bilo je pod zemljom uskladišteno oko 1000 bačava benzina, ali su tu zalihu Nijemci brzo uništili. Iz skladišta streljiva u Lupoglavu uziman je eksploziv i njime su minirani mostovi prema Trstu.

Drago Flego iz Štrpeda bio je zadužen za seoski NOO čiji je najvažniji zadatak bio da organizira rad prolazne kuhinje za borce koji su odlazili za Kopar. Kuhalo se u kući Milana Podreke, a hranu je pripremalo 30 do 40 žena.

Poslije mobilizacije i vrlo kratke obuke u Sv. Martinu partizanske su jedinice kretale prema Koprui. Jedinica Benjamina Vodopije 18. rujna stigla je preko Črnice i Dvora za Movraž. Sutradan su u Gračišću dobili dva autobusa i nastavili sporednom cestom prema Marezigama. Zbog neprohodnog puta za autobus nastavili su put pješke uzeli su jedan tenk i s njim ušli u Marezige gdje su 19. rujna razoružali karabinjere, a sutradan su zauzeli položaje u neposrednoj blizini Koprui koji je oslobođen 27. rujna 1943. godine. Istog dana bombardiran je Roč.

Osnivanje brigade

Glavni štab NOV Hrvatske uputio je u Istru skupinu vojnih rukovodilaca koji su stigli u Pazin 23. rujna 1943. g. U Pazinu je tada djelovao Operativni štab za Istru NOV i PO Hrvatske koji je bio pod komandom Štaba 13. divizije. Štab su sačinjavali: Savo Vukelić, zapovjednik, Joža Skočilić, politički komesar, Dušan Diminić, zamjenik politkomesara, i Josip Matas, operativni časnik.

Zadatk Štaba bio je da organizira, sredi i učvrsti vojne jedinice nastale u ustanku i da osnuje nove jedinice. Ovo vojno tijelo rukovodilo je jedinicama u Istri sve do 29. VIII 1944., kada je preustrojeno u Štab 43. istarske divizije.

U Istru je upućen i jedan bataljon iz sastava 13. divizije i veći broj rukovodilaca iz raznih jedinica NOV. To je ipak bio premali broj ljudi da rukovodi naoružanim narodom Istre (oko 12.000 ljudi), pa se bataljon u masi naprosto rasplinuo.

Drugog dana boravka u Pazinu, (24. IX), Operativni štab za Istru NOV i PO Hrvatske osniva dvije brigade i dva partizanska odreda (Jakovljević, 1978). Osnovana je

Sl. 5: Proglas 1. Bataljona 2. Istarske brigade od 27. rujna 1943.**Foto 5: Avviso del I Battaglione della II Brigata istriana del 27 settembre 1943.**

1. istarska brigada, koja je dobila ime poznatog rođoljuba i mučenika Vladimira Gortana. Za komadanta brigade postavljen je Nikola Tatalović. Sjedište brigade bilo je u Žminju, a sektor djelovanja bio joj je južno od Lima i crte Pazin-Plomin. Istom naredbom osnovana je 2. istarska brigada, kojoj je za zapovjednika postavljen Vitormir Širola, za politkomesara Dinko Lukarić, a za operativnog oficira Antun Raspor. Druga brigada osnovana je na sjeverozapadnom dijelu Istre: sjeverno od Linskog kanala, sjeveroistočno od Pazina, preko Roča i Vodica na glavnu cestu.

Zadatak jedinica ove brigade bio je nadzor do-dijeljenog im područja, osiguranje pravca prema Trstu i rušenje svih komunikacija (ceste i pruge) koje vode od Trsta prema Rijeci i oko Trsta, te svih cesta koje vode u unutrašnjost Istre. Naročito je bilo važno onesposobiti glavnu cestu. Štab Brigade smjestio se u Buzetu.

Osim dviju brigada, osnovana su i dva odreda: 1. partizanski odred "Učka" kojem je zapovjednik bio Viktor Dobrila a politkomesar Vlado Juričić, i 2. partizanski odred "Sušačko-kastavski". Odred "Učka" djelovao je u sjeveroistočnom dijelu Istre. Bio je brojčano vrlo jak. Od ovog je Odreda trebalo osnovati 3. istarsku brigadu, ali do toga nije došlo zbog nastupajuće ofenzive.

Buzet je izabran za sjedište 2. brigade, koja je djelovala na prostoru sjeverne, sjeverozapadne i zapadne

Istre. Brigada je sa oko 2500 boraca bila raspoređena u četiri bataljona. Sektor djelovanja 1. bataljona bio je na pravcu: Kopar-Izola-Piran, a sjedište mu je bilo u Momjanu. Drugi bataljon djelovao je u pravcu Trsta, a sjedište je imao u Sv. Antunu. Bio je to Trščanski bataljon. U Umagu je bilo sjedište 3. bataljona, a djelovao je u pravcu Buje-Umag-Novigrad. Sjedište 4. bataljona bilo je u Poreču, a sektor njegova djelovanja oko Poreča i Vrsara. Iako je 2. istarska brigada osnovana 24. rujna 1943., njezin početak moramo tražiti u nastajanju partizanskih jedinica u općem narodnom ustanku odmah poslije kapitulacije Italije. Osnivanje brigade pada u vrijeme najveće istarske političke pobjede. Dana 25. rujna u Pazinu se sastao Pokrajinski NOO za Istru, koji je potvrdio odluku Okružnog NOO-a za Istru od 13. rujna kojom se Istra sjedinjuje s Hrvatskom i Jugoslavijom. Odluku okružnog NOO-a potvrdio je ZAVNOH 20. studenog 1943. godine.

Oslobađanje političkih zatvorenika u Koprju

Radi utvrđivanja zajedničkih akcija hrvatskih i slovenskih jedinica sastali su se 16. rujna Ante Cerovac i Ivan Cah Iskra. Bilo je dogovoreno da će hrvatske jedinice pomoći slovenskima zauzimanjem položaja oko Koprja.

Odluka Badoglieve vlade da se iz talijanskih zatvora oslobode politički zatvorenici antifašisti i komunisti nije se odnosila na Slovensko primorje i Istru, te je zbog toga među zatvorenicima Kopra nastalo nezadovoljstvo. U zatvoru su negodovali zatvorenici, a oko zatvora su demonstrirali antifašisti.

Fašistički su rukovodioci u Kopru zatražili pomoć od Nijemaca iz Trsta. Kasno u noć 25. rujna brodom je odvezena u Trst grupa zatvorenika. U Kopru ih je ostalo oko 200, a njih je čekala ista sudbina, tj. da budu odvedeni u tršćanski zatvor Coroneo. Da se to ne bi dogodilo, partizani su odlučili da se zatvorenici oslobode.

Štab Prvog bataljona saznao je od jednog bivšeg kažnjenika nacrt zatvora i sporazumno sa KPS izradio plan akcije. Četama bataljona pridružile su se i neke slovenske jedinice. Partizani su ušli u Kopar 27. rujna. Kada su stigli do zatvora, naložili su upravitelju da u hodnik izvede političke zatvorenike. Pojavili su se izmučeni i iscrpljeni zatvorenici koji u prvi čas nisu odmah mogli vjerovati da su slobodni.

Brigada je izdala proglas na hrvatskom i talijanskom jeziku u kojem se narodu objašnjava namjere i zahtjev da se održi javni red. Poslije oslobađanja političkih zatvorenika partizani su izašli iz Kopra i zauzeli položaje izvan grada. U Buzet su odveli nekoliko fašističkih rukovodioca, među njima i upravitelja zatvora.

Njemačka listopadska ofenziva listopada 1943.

Događaje u Istri neprijatelj je budno pratio. Njemačka vrhovna komanda detaljno je izradila plan napada na mlade istarske vojne jedinice. U sjevernoj Italiji nalazile su najbolje motorizirane i tenkovske jedinice.

Ofenzivne operacije na Brkine i Istru neprijatelj je namjeravao izvesti u tri uzastopne faze. Motoriziranim je jedinicama planirao opkoliti veći prostor koji će za dva do četiri dana detaljno pretražiti. U prvoj fazi bilo je predviđeno čišćenje Brkina, slovenske Istre i hrvatske Istre do rijeke Mirne. U drugoj fazi osvajao bi jugoistočni, a u trećoj jugozapadni dio Istre.

Kako je neprijateljski napad u svojoj prvoj fazi bio usmjeren i na hrvatsku Istru do rijeke Mirne, od hrvatskih jedinica prva je na udaru bila 2. istarska brigada. Zapovjed za napad dobio je popunjeni 21. tenkovski grenadirski puk, a njemu je bio podređen 450. divizion teške artiljerije i protuavionska baterija. Rano izjutra, puk je počeo nadirati u dvije kolone iz Bazovica prema jugu. Jedna pod zapovjedništvom komadanta Wrede (II. bataljon, II. divizion 89. artiljerijskog puka i još neki manji dijelovi) prema Kopru i Bujama; druga je kolona pod zapovjedništvom pukovnika Jordana (I. bataljon, 450. divizion teške artiljerije i drugi manji dijelovi) preko Kozine nadirala prema Buzetu. Prva je kolona poslije podne, oko 3 sata, stigla u Buje. Pred Bujama jedna je četa partizana, otvorivši pušcanu vatru, pokušala

zaustaviti Nijemce. Toga su dana u Bujama Nijemci strijeljali 14, a sutradan u Grožnjanu 18 ljudi. Iz Buja je neprijatelj jednu tenkovsku četvu poslao u Novigrad (Ferenz, 1967). Druga je kolona oko podne stigla u Buzet i zauzela ga. Do 7 sati navečer 2. listopada njemačke kolone su se sastale u Livadama i tako su zatvorile crtu do rijeke Mirne.

Do slijedećeg jutra neprijatelj je već stigao na planiranu liniju Novigrad-Grožnjan-Buzet, pa je tako završila prva faza ofenzive "odsjek rijeke Mirne". Štab armije Grupe "B" poručio je u Hitlerov glavni stan da su partizani imali 1.069 mrtvih i 1.312 zarobljenih. Taj se podatak odnosi na područje Brkina i Istre.

Druga faza ofenzive odnosi se na jugoistočnu Istru, a počela je 4. listopada. Treća faza započela je 9. listopada, a vodila se u jugozapadnom dijelu Istre, južno od Mirne i jugozapadno od ceste Labin-Pazin-Buzet (Ferenz, 1967).

Izjutra 11. listopada ofenzivne operacije u Istri su završene, a Štab armije Grupe "B" javio je u Hitlerov glavni stan da su gubici Narodnooslobodilačke vojske od 25. rujna do 11. listopada 4.893 mrtva i 6.877 zarobljenih (odnosi se i na slovenski dio).

SREĐIVANJE PRILIKA U ISTRI I NA BUZEŠTINI POSILIJE LISTOPADSKE NJEMAČKE OFENZIVE

Savjetovanje u Brgudcu

Podno Planika, u selu Brgudcu održano je 10. prosinca 1943. godine Prvo savjetovanje KPH za Istru. Prisustvovalo mu je 50 članova Komunističke partije. Na savjetovanju se razmatrala politička situacija nastala u Istri poslije kapitulacije Italije i nakon njemačke ofenzive u listopadu. Odlučivalo se o radu NOO-a, stvaranju novih partizanskih jedinica, uključivanju Talijana u NOP Istre, o propagandi i radu masovnih organizacija.

Događaji koji su slijedili pokazali su da je savjetovanje u Brgudcu usvojilo dalekosežne odluke i da se ono može smatrati prekretnicom u razvoju narodnooslobodilačkog pokreta Istre (Jakovljević, 1978).

Konferencije u Račicama

Osim Prvog partijskog savjetovanja u Brgudcu, prosinca 1943. održana su i u Račicama dva vrlo značajna skupa.

Dana 25. prosinca na Prvoj partijskoj konferenciji za Istru 40 delegata raspravljalo je o političkim i organizacionim pitanjima. Izabran je Oblasni komitet KPH za Istru i usvojene su nove smjernice za rad komunističke organizacije, a to je bilo vrlo važno za daljnji tok borbe.

U Račicama je 29. prosinca održana i Prva oblasna konferencija SKOJ-a za Istru. Sudjelovalo je 115 de-

Sl./Foto 6: Čabranija.

legata koji su razmatrali zadatke skojevske organizacije. To je bilo vrijeme kada je kod omladine trebalo podizati borbeni duh. Radi ostvarivanja zadataka NOP-a omladinu je trebalo obuhvatiti u USAOH. Izabrani su članovi u Oblasni komitet SKOJ-a za Istru.

Nova vlast i vojno pozadinske stanice

Radi lakšeg rukovođenja NOP-om (narodnooslobodilačkim pokretom) osjećala se potreba da se Istra podijeli na nekoliko okruga. Rukovodstvo KPH za Istru, na sastanku 11. studenog 1943. g. u Čabraniji odlučilo je da se područje Istre podijeli na tri okruga (Vlahov, 1976). Dražen Vlahov datum sastanka u Čabraniji uzima kao termin osnivanja Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Buzet. Nadležnost ONOO-a Buzet protezala se je na područje kotara: Lovran, Kras, Motovun, Buzet i Buje. Za područje Bužeštine djelovala su tri kotarska narodnooslobodilačka odbora: Buzet, Kras i Motovun. KNOO Buzet obuhvatio je općine Buzet, Roč i Štrped. Kotar Motovun obuhvaćao je općine Sovinjak i Vrh, današnje područje Bužeštine, a kotar Kras, kao treći u okrugu obuhvaćao je općine Vodice i Prapoče, tako da je ratni okrug obuhvaćao tri spomenuta kotara, a na njihovom području 5 općina na Bužeštini i dvije općine na Krasu.

Početkom prosinca 1943. g. osnovani su novi punktovi širom Istre, ali je punkt 01 poviše Brgudca ostao glavna partizanska baza, a punkt 02 bila je glavna veza s ostalim punktovima. Punktovi su dobili ulogu

mobilizacijskih središta, a za prijenos pošte bile su organizirane relejne stanice. Ovako organizirana vojno pozadinska struktura bila je usklađena s organizacijom nove, narodne vlasti.

Osnivanje novih vojnih jedinica

Poslije listopadske ofenzive Nijemci uz pomoć fašista i ostataka talijanskih okupacijskih snaga uspostavljaju svoj okupatorski sistem vlasti. U studenom i

Sl. 7: Srgobani, spomen ploča.

Foto 7: Lapide commemorativa a Srgobani.

**Sl. 8: Sudionici Prve oblasne konferencije AFŽ-a za Istru.
Foto 8: Partecipanti della Prima assemblea legislativa dell'AFŽ per l'Istria.**

prosincu širom Istre postavljaju se karabinjerske stanice i obnavljaju se fašističke vojne funkcije uspostavom stalnih posada i garnizona.

Operativni štab za Istru i Okružni komitet KPH za Istru u ovakvoj situaciji prilaze osnivanju novih partizanskih jedinica širom Istre (Šepić, 1981).

Istra je podijeljena na 14 sektora političko - mobilizatorskog djelovanja, pa se predviđalo osnovati i isti

broj partizanskih četa. U studenom i prosincu 1943. g. osnovano je 13 partizanskih četa s po dvadesetak boraca. Tako su za područje tadašnje općine Buzet osnovane tri istarske partizanske čete (Vinko Šepić, 1981).

Četvrta istarska partizanska četa (Kraška) osnovana je oko 1. studenog 1943. g. u Brgudcu. Prvi zapovjednik čete bio je Josip Ivančić iz Brgudca. Prvi politički komesar bio je Vlado Brnčić iz Pećca, Grižane Crikvenica, a zapovjednik prvog voda i zamjenik zapovjednika čete bio je Milan Klobas iz Brgudca..

Sedma istarska partizanska četa (Kraška) osnovana je 2. studenog 1943. g. u šumi kod sela Dane. Prvi zapovjednik čete bio je Ivan Lučić (Vinka) iz sela Zorzići kraj Kastva.

Deseta istarska partizanska četa (Buzetska) osnovana je u drugoj polovici studenog 1943. g. kod sela Klarići, nedaleko Vrha. Zapovjednik čete bio je Vinko Brnčić-Josipa Franciskin iz Brnčići na Kastavštini.

OSNIVANJE III ISTARSKOG BATALJONA

Reformirana Druga istarska brigada štiti rad 1. konferencije AFŽ-a za Istru

Od formiranih partizanskih četa 21. siječnja 1944. g. u Trsteniku, na Buzetском Krasu osnovan je III. istarski partizanski bataljon u sastav kojega su ušle 4., 7. i 10. istarska partizanska četa. Osnovane čete su u sastavu III. istarskog bataljona, 4. kao 1. četa, 7. kao 2., a 10. istarska partizanska četa postaje 3. četa istarskog par-

Sl. 9: Tekst spomen ploče na mjestu održavanja konferencije AFŽ.

Foto 9: Testo della lapide commemorativa nella sede dell'assemblea dell'AFŽ.

tizanskog bataljona. Za v.d. komandira bataljona postavljen je Zvonko Kukuljan, za političkog komesara Nikola Mioković, a za njegovog zamjenika Ante Vrban (Šepić, 1987).

Reformirana Druga istarska brigada štiti rad 1. konferencije AFŽ-a za Istru. Naredbom operativnog štaba za Istru br. 40. od 1. lipnja 1944. ponovo je osnovana Druga istarska brigada. Njezino drugo postrojavanje izvršeno je 12. lipnja na izvoru Rječine iznad Studene. Već krajem lipnja 1944. Brigada je upućena u zapadnu Istru na Bujštinu. Na Bujštini je Brigada djelovala uspješno sve do druge polovice srpnja, kada je krenula na Kras. Dobila je zadatak osigurati rad Prve oblasne konferencije AFŽ-a.

Istarske su žene imale važnu ulogu u jedinstvenoj borbi cijeloga naroda. One su 22. i 23. srpnja u šumi Gozdac nedaleko Rašpora održale svoju 1. konferenciju, kojoj je prisustvovalo 1.511 žena iz svih krajeva Istre.

Počeci obnove hrvatskih škola u Istri

Kada je fašistički državni aparat prestao funkcionirati i kada je bio uklonjen snagom istarskih narodnih masa, NOO za Istru 13. rujna 1943. donosi povijesnu odluku o budućnosti Istre. NOO za Istru sazvaio je 25. rujna 1943. godine u Pazinu predstavnike istarskog naroda na tada osnovani Pokrajinski NOO. Taj skup, nazvan i Istarskim saborom, potvrdio je odluku od 13. rujna kojom se Istra sjedinjuje s Hrvatskom i Jugoslavijom. Usvojeni su i zaključci koji su 26. rujna 1943. g.

objavljeni narodu. Pod rednim brojem 6. nalazio se i zaključak: "Otvaranju hrvatskih škola pristupit će se u najskorije vrijeme".

Pokrajinski NOO za Istru je neprekidno zasjedao, i već 11. studenoga 1943. g. ponovno se sastao da bi analizirao dotadašnji rad narodnooslobodilačkih odbora i naglasio značaj narodne vlasti u daljnjem okupljanju naroda za borbu protiv okupatora. Obnovljen je rad onih seoskih, općinskih i kotarskih NOO-a kod kojih se osjetio prekid djelovanja.

Sredinom prosinca 1943. g. u Brgudcu otvorena je prva hrvatska škola. Rad u školi povjeren je Mati Brajkoviću iz Brgudca članu Seoskog NOO-a.

Radi bolje organizacije i kontrole rada osnovani su i okružni MOO-i: 12. siječnja Okružni NOO za Pulu, 16. veljače Okružni NOO za Buzet, a početkom ožujka Okružni NOO za Pazin (Jakovljević, 1978).

ZAVNOH upućuje u Istru Antuna Hosta

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, Prosvjetni odio, uputio je na prosvjetni rad u Istru Antuna Hosta, učitelja i Vazmoslava Gržalju, omladinca.

Škola u Sv. Donatu

Nekoliko dana poslije Hostova dolaska u Istru, u Sv. Donatu se na jednom masovnom sastanku raspravljalo o otvaranju hrvatske škole u tom mjestu. Sastankom je

**Sl. 10: Sv. Donat, škola.
Foto 10: Scuola di San Donato.**

Sl. 11: Klarići, spomen ploča.**Foto 11: Lapide commemorativa a Clarici.**

rukovodio Host, a prisustvovali su mu mnogi roditelji i djeca. Narod je tražio školu. Međutim, odluka o otvaranju škole i početku njenog rada bila je odgođena do 20. veljače. Napokon je škola bila otvorena. Nastava se održavala u zgradi bivše talijanske osnovne škole, koja je bila vlasništvo Antuna Prodana. Učionica se nalazila na prvom katu. Klupe i školska ploča bile su sačuvane. Dva dana nastavu je održavao Host. Omladinac Gržalja koji je s njime doputovao iz Slunja samo je promatrao rad i uz njega izvodio po koji nastavni sat. Trećeg dana Vazmoslav Gržalja već je samostalno preuzeo cjelokupan rad u školi.

Dana 22. veljače 1944. g. u Medvejama, nedaleko Vrha, održana je prva prosvjetna konferencija u vrijeme oslobođilačkog rata u Istri. Na konferenciji u Medvejama riješena je dvojba oko početka rada škola. Razmatrajući prosvjetne prilike u Istri, odlučeno je da se ne može čekati neko povoljnije vrijeme za otvaranje škola ili pak da se radi samo na pripremanju terena za otvaranje škola poslije rata.

Najveći problem pri otvaranju škola je bio nastavnički kadar. Zato je odlučeno da se što prije otpočne s organizacijom tečajeva na kojima će se pripremiti učitelji za rad u novootvorenim osnovnim školama. Na tečajeve će se pozivati omladinci sa završenom osnovnom školom ili, po mogućnosti, s kojim razredom srednje škole. Zbog toga je odlučeno da se u selu Klarići što prije održi prvi petnaestodnevni tečaj na kojem će se pripremiti nastavnici za rad u našim narodnim školama.

Klarići

Selo Klarići nalazi se u srednjem, brdskom dijelu Istre na području današnje općine Buzet. Za vrijeme narodnooslobodilačkog rata Klarići su pripadali području Općinskog NOO Vrh, na kotaru Motovun. Položaj sela omogućavao je dobru zaštitu tečaja. Kroz šumarak i preko potoka njegovi polaznici su se mogli, ako je trebalo, svakog časa povući. Klarići se nalaze u bogatijem dijelu Istre, pa se lakše dolazilo i do hrane. Samo selo je za polaznike tečaja dalo najviše hrane, ali se ona prikuplja i u okolnim selima. Članovi seoskih NOO, zaduženi za prehranu, prikupljali bi hranu i donosili je u kuhinju tečaja. Mjesto u kojem će se održati tečaj odabrali su u Oblasnom NOO-u, koji se u to vrijeme nalazio u zaseoku Srgobani nedaleko Klarića. Polaznici tečaja su u tom kraju bili relativno sigurni i s obzirom na okolnost što su se tuda neprestano kretali partizani, narodna vojska.

Ta sigurnost Klarića odnosila se i na okolna mjesta. Tečaj se nije mogao sakriti. Narod je morao znati da se on tu održava. Nije mogla doći u obzir sredina u kojoj bi prijetila izdaja. Bila je važna i sigurnost snabdjevanja, a područje općine Vrh bilo je slobodno. U taj dio Istre neprijatelj je mogao doći jedino u većim vojnim formacijama, a o njihovu nadiranjima se redovito unaprijed znalo. Postojale su organizirane vojnopozadinske stanice i, inače, dobro organizirano čuvanje. Zahvaljujući organizaciji i djelovanju seoskih straža u velikom dijelu Istre, u pojedinim razdobljima NOB-e živjelo se kao na oslobođenom području.

Tečaj je održan u kući Izidora Flega, u jednoj manjoj prostoriji s najnužnijim namještajem. U srednjem dijelu prostorije nalazio se poveći kuhinjski stol, a uz njega i uz zidove seoske klupe i kuhinjske stolice. U jednom se kutu nalazila školska ploča na stalku. Na ploči se pisalo suhim krečom. Uz zid nasuprot vrata bio je i jedan krevet. Tko je stigao sjesti za stol pisao je na njemu, dok bi ostali polaznici pisanke držali na stolicama ili na koljenima.

Rukovoditelj tečaja i predavač je bio Antun Host, a drugi je predavač bila Jelka Rolih. Prvi partizanski učiteljski tečaj u Klarićima polazili su: Vazmoslav Gržalja, Milan Ivančić, Nevenka Ivančić, Ljiljana Kajin, Jelka Mikac, Danilo Mikolavčić, Valerija Mohorović, Dorica Pernić, Miro Rušnjak, Miljenko Sirotić, Milica Širola, Flora Tolentino i Ester Žiković. Bili su to omladinci uglavnom u dobi od 17 do 18 godina, pretežno rođeni na području današnje općine Buzet.

Flora Tolentino došla je u Istru iz Italije gdje se kao Židovka nalazila u koncentracionom logoru. Na tečaju se osjećala sigurnom i sretnom. Nastavnica Jelka Rolih iz Gorskog kotara bila je referent za prosvjetu kotarskog NOO i sudjelovala je u otvaranju hrvatskih škola u Istri. Poslije rata radila je u Puli, Opatiji i Zagrebu. Umrula je kao umirovljenik 1979. g. Pred nekoliko godina u Rijeci je umro i Antun Host.

Oslobođenje Buzeta

Kao dan oslobođenja Buzeta dr. Uroš Kostić navodi 30. travnja 1945. g.: "Ne zadržavajući se, 3. dalmatinska udarna brigada je u toku noći 29/30. aprila nastavila nastupanje prema Trstu. Iako fizički zamorena, zbog velikih napora u stalnim pokretima i borbi, njen moral i borbenost su bili na visini. Bez većeg zadržavanja, ona je pročistila ranija neprijateljska uporišta u Lupoglavu i Roču, a 30. aprila izjutra oslobodila Buzet. Demoralisane porazom kod Vranja i Boljuna, usputne posade neprijatelja, na pravcu nastupanja 3. brigade, neorganizirano su se povlačile ili su se posle kraće borbe predale" (Kostić, 1978).

Danilo Načinović, pukovnik, sudionik partizanskog rata navodi isti dan oslobođenja Buzeta, ovaj je dan naveden i u Leksikonu NOR-a i revolucije (str. 152.) Kod utvrđivanja dana oslobođenja uzima se i 28. travnja jer su se njemački vojnici poslije djelomičnog miniranja postrojenja Istarskog vodovoda povukli. Razgovarajući s

tadašnjim stanovnicima Buzeta, Koradom Rigo i Pinom Fabijančić saznao sam da su se poslije spomenutog miniranja vodovoda njemački vojnici povukli, međutim toga dana i sutradan 29. travnja u Buzetu nije bilo niti jedne vojske, niti jedne vlasti. Partizani su u Buzet ušli dva dana kasnije, 30. travnja 1945.

Žrtve fašističkog terora

Osim odvedenih i nestalih u koncentracionim logorima širom Europe fašisti i nacisti počinili su na području Buzeštine i Krasa mnogo nedjela, spomenut ćemo neka od njih. Ljeti 1943. g. fašisti su došli u Lanišće i prevarom su doznali da se nekoliko dana u šumi Podlom nalazi sakriveno osam mladića. Pronašli su ih i iskalili su na njima svoj bijes. Osam mladih života Lanišća palo je kao Podlomske žrtve. Bježeći pred neprijateljem 27. travnja 1944. g. osam ljudi iz Račje Vasi među kojima i troje djece sklonilo se u šumi nedaleko Orljaka, jednog od vrhova Čičarije. Neprijateljski vojnici su ih pronašli i na tom mjestu poubijali.

U kući Antuna Rabaka na mjestu zvanom Ročine u Brgudcu 7. travnja neprijatelj je našao grupu sklonjenih žena i djece. Vojnici su pozvali ženu i djecu da izađu, a kada su se s djecom u naručju pojavile pred kućom obasute su mitraljeskim rafalom i bombama. Brgudac je samo tada dao 15 žrtava među kojima devetero djece.

Najteži dan u svojoj novijoj povijesti Vodičani su doživjeli 10. kolovoza 1944. g. S još pet kraških sela njihovo je selo zapaljeno. I dok je selo gorjelo, neprijateljski su vojnici pohvatali sve stanovnike koje su tu zatekli i odveli ih do Podgrada. Tamo su neke izdvojili i otpremili u konclogore u Njemačkoj. Ženama s djecom i starcima zaprijetili su smrću u slučaju da se vrate kućama. Ovu očajnu situaciju riješavali su ljudi slovenskog primorja u Brkinima. Vodičani su zajedno sa stanovnicima Dana našli utočište u slovenskim selima Golac, Obrov, Gradistu, a neki su stigli do Jelovica i Bresta gdje su dočekali kraj rata.

U antifašističkom oružanom ratu s područja Buzeštine i Buzetskog krasa sudjelovalo je 2700 građana. Šeststotina i šest ljudi izgubilo je život. Njihova su imena uklesana na kamenim pločama spomen parka koji je 1988. godine podignut u podnožju Buzeta (Željko Marinac: "Centralni spomenik revolucije i Spomen-park NOR-a Buzet").

LA RESISTENZA ANTIFASCISTA NEL PINGUENTINO (1941-1945)

Božo JAKOVLJEVIĆ

HR-52420 Buzet, A. Cerovca 1

RIASSUNTO

L'organizzazione della lotta armata contro il fascismo (1941-1945) cominciò nel pinguentino prima della caduta del regime fascista, nel luglio 1943. La maggior parte della popolazione della zona accolse la capitolazione dell'Italia come la liberazione dal fascismo, ma anche come una liberazione nazionale. Ben prima dell'offensiva tedesca, il 24 luglio 1943, a San Martino pinguentino, fu costituita la II brigata istriana. In ottobre però, le inesperte formazioni istriane si ritirarono di fronte allo strapotere della forza militare germanica. Per far fronte alla situazione seguita all'offensiva, si organizzano incontri, si fondano basi militari nelle retrovie e si costituiscono nuove unità militari. Il 1 giugno 1944 fu ricostituita la II brigata istriana. Il nuovo potere organizzò la vita della popolazione e riaprì le scuole croate. 2.700 uomini del pinguentino e della Cicceria parteciparono alla lotta armata. I caduti furono 606.

Parole chiave: Pinguente, fascismo, antifascismo, Consigli popolari di liberazione, liberazione nazionale, seconda guerra mondiale

LITERATURA

Jakovljević, B. (1978): Druga istarska brigada. Rijeka, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara.

Cerovac, A. (1971): Rujanski dani 1943. Pazinski memorijal, knjiga 2. Pazin.

Ferenz, T. (1967): Kapitulacija Italije in narodno-oslobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943. Maribor.

Vlahov, D. (1976): Okružni narodnooslobodilački odbor za Buzet. Buzetski Zbornik, knjiga 1. Pula.

Šepić, V. (1981): Tri istarske partizanske čete Operativnog štaba za Istru na području današnje općine Buzet, osnovane u studenom 1943. Buzetski Zbornik, knjiga 5. Buzet.

Šepić, V. (1987): III istarski partizanski bataljon. Buzetski Zbornik, knjiga 11. Buzet.

Jakovljević, B. (1979): Prvi partizanski učiteljski tečaj u Istri. Rijeka, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara.

Kostić, M. (1978): Oslobođenje Istre, Slovenskog primorja i Trsta 1945. g. Beograd.